

ספר

מנין טוב

והוא פירוש נאה וקצר על הפיוט

אקדמות

מאת

מוהר"ר **שלמה** ב"ר חיים חייקל **יאנאווסקי** זצוק"ל
דרשן ומ"מ בווארשא ופיעטרכוב לפני כמאה שנה

נערך מחדש עם הערות וציונים
ושינויי נוסחאות על הפיוט מכתבי יד ישנים
ע"י הפועל העוסק במלאכת הקודש באמונה
אברהם חיים קראנץ

פה **ברוקליין** יע"א

שנת תשפ"א לפ"ק

קנין טוב

על

אקדמות

מהדורא א' :

תשע"ט לפ"ק — 2019

מהדורא ב' מתוקנת :

תשפ"א לפ"ק — 2021

אויסשטעל און גראפיק פון:

info@kelitferes.com

AVRAHAM KRANZ
1560 46th Street
Brooklyn, NY 11219

ISBN: 978-1-7336883-3-8

אַ בַּקְשָׁה פֿונִים מַגִּיה

הַיּוֹת ווי איך האב מיך שטאַרק באַמִּיט,
אַז דאָס דאזיקע ספר זאל זײַן שײַן
און קלאָר, הן אין צורה הן אין תוכן, בעט
איך אחב"י עס נישט איבערצודרוקן אָן מײַן
רשות. אַז איר האט עפֿיס אַ הָעֶרָה וועגן דעם
ספר, קענט איר זיך ווענדן צו מיר.

אַבְרָהָם קְרָאנְץ,

הוצאת ספרים, "כליל תפארת"

די פֿתבֿ-ידן זענען איבערגידרוקט גיווארן
מיטן רשות פון די בעל־פֿתים:

זײַט 22: פון דער באדלעיאַנער ביבליאטעק;

זײַט 23: פון דער סאַקסישער ביבליאטעק
בײַם דרעזדינער אוניווערסיטעט;

זײַט 24-25: פון דער בריטישער ביבליאטעק.

מאת הרה"ג מרא דאתרא דקהל „אגודת ישראל – זכרון משה” שליט"א

Rabbi Eliezer Horowitz
1661 46th St.
Brooklyn, N.Y. 11204

אלטר אליעזר הורוויץ
רב דקהל
אגודת ישראל – זכרון משה
דבארא פארק

בעזהשי"ת יום ג' קדושים, ב' אייר, י"ז למבניי תשע"ט לפ"ק

הן כל יקר ראתה עיני גליונות מספר קנין טוב והוא פירוש על הפיוט "אקדמות" בדור קצרה, שחיברו הרב הדרשן המופלג מוהר"ר שלמה יאנאווסקי זצ"ל, מגיד מישורים בפיעטרקוב ובווארשא.

והנה עצם החיבור אינו צריך להסכמה מדידי ומדכוותי, כי כבר הסכימו עליו גדולי הדור מלפני מאה שנה הגאונים הקדושים מרן הגר"ח מבריסק, והגה"ק אדמו"ר מאסטראווצא ושאר גדולי הדור ההוא זצלה"ה, על ספריו הקודמים, וכתבו שהם דברים יקרים ונכונים "המושכין את לב בני ישראל לאהבת הבורא".

ולכן בואו ונחזיק טובה להמוציא לאור הב' המופלג בתורה ויר"ש אברהם קראנץ נ"י, בן ידידי הרה"ח המפואר ד"ר ר' פינחס דוד קראנץ שיחי לאווי"ט, שלא חשך עמל ויגיעה להוציא מתחת ידו דבר נאה ומתקבל, ולחדפס את האקדמות עם הפירוש הנ"ל ברוב פאר והדר, עם כמה מעלות ותיקונים. ע"כ אמינא לפעלא טבא יישר כוחו וחילו, וראויים הם הדברים להעלותם על מזבח הדפוס.

ואסיים בברכה שתזכה לישוב באהלה של תורה מתוך בריות גופא ונחורא מעליא, ומתוך נחת והרחבת הדעת, עדי נזכה לגאולתן וישועתן של ישראל בביאת משיח צדקנו בב"א.

אשר כ אלמס 2
19/11/11

מכתב ברכה

מאת כ"ק מרן אדמו"ר מבלאזוב שליט"א

Rabbi Moshe M. Spira of Bluzew
906-51st street
Brooklyn N. Y. 11219

משה מנחם שפירא
ס"ק מרן אדמו"ר זצ"ל
מבלאזוב

ב"ה

הנה בא למראות עיני פירוש נאה על פיוט אקדמות, שמנהג ישראל לאומרו בחג השבועות לפני קריאת התורה, הנקרא ספר "קנין טוב", מעט הכמות ורב האיכות, אשר חיבר מומה"ר רבי שלמה יאנאווסקי זצ"ל מ"מ בכמה קהילות בישראל.

והגיע אליה מופלג בתורה ויראת שמים ובמדות טובות, ה"ה אברהם חיים הי"ו, בן ידידי היקר והחביב, הרופא אשר זכה להיות עומד ומשמש אצל כ"ק זקני מרן אדמו"ר זצוק"ל ואצל כ"ק מרן אדמו"ר זצוק"ל, מוה"ר פינחס דוד קראנץ הי"ו, אשר נדבה רוחו להיות עוסק במלאכת הקודש להוציא ספר זה מחדש עם הרבה תיקונים, ועוד הוסיף מן דיליה לברר נוסח הפיוט ע"פ כתבי ידות ודפוסים ישנים, ועוד הרבה הוספות ותיקונים מעילים.

וכבר העידו על המחבר בחייו גדולי התורה והחסידות, ומכתבי הוא אך למיותר, אבל לא אמנע מליתן את ברכתי שחפץ ה' בידו יצליח להגדיל תורה ולהאדירה, וכשם שהתחיל מצוה זו כן יזכה לגמור עוד הרבה ספרים, ויתן השי"ת שיזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל התורה מתוך בריאות השלימה והרחבת הדעת, ולבנות בית נאמן בישראל בקרוב.

וע"ז באתי על החתום, יום חמישי לסדר וידבר משה את מעדי ה' אל בני ישראל, י"א אייר, יומא דהילולא קדישא של אא"י הרה"ק מראפשיץ זצוק"ל זי"ע, כ"ז למבנ"י שנת תשע"ט לפ"ק

הנ"ל רבינו הקדוש / המשפחה שליטה ה' אליהו אליה
משה מנחם שפירא
מה"ר מוה"ר זצוק"ל
מבלאזוב זצ"ל

פתח דבר

ישמחו הפייטנים ויגילו המשוררים בהוצאת פירוש נאה ונפלא זה מספרי מוה"ר שלמה ב"ר חיים חייקל יאנאָווסקי זצ"ל, שהיה מ"מ ובעל דרשן בווארשא ופיעטרקוב ובעוד ערי יהודה לפני כמאה שנה. מוה"ר שלמה זצ"ל חיבר כמה ספרים נאים, פירושים על התפלות שאנו אומרים מידי יום ביומו ומידי שבת בשבתו, וחיבר ג"כ פירוש על מגילות רות ושיר-השירים ופירושים על הפיוטים אקדמות ויציב פתגם. וכולם נרפסו פעם אחר פעם בחייו, וגם לאחר מותו. הנה, לפני כעשר שנים קניתי ספר „קנין טוב“, והוא הפירוש הנחון הזה על הפיוט החשוב והנורא אקדמות^א. ומדי שנה בשנה עיינתי בו לקראת הג השבועות, כדי להבין את פשוטו ודרושו של הפיוט, ונהנתי עד מאד. ואחר פטירתה של זקנתי האשה החשובה מרת ראכל בת ר' יחיאל ע"ה, ביום כ"ב אייר תשע"ח לפ"ק, החלטתי להדפיס את הפירוש הזה מחדש באותיות חדשות בהירות ומאירות עינים, עם הערות ומראי מקומות^ב. וגם ערכתי את כל הפירוש בשפת יידיש, והשלמתיו בכל מקום שהיה חסר, בכדי שיהיה קל לקראותו.

הפייטן ונוסח של הפיוט

הפיוט היקר הזה חיבור ע"י אחד מגדולי אשכנז, שחי בימי רש"י הק' ככל הנראה בעיר ווירמיישא^א. והוא היה רבי מאיר ב"ר יצחק, וכך רשם את שמו בראשי החרוזות של הפיוט. ידוע הסיפור הנורא שמספרים על אודות הבעל האקדמות, שהוא הלך ונסע לעבר נהר סמבטיון. אבל אין כאן המקום להאריך ולספר אותה. אך כדאי הוא לחקור קצת בענין הפיוט עצמו.

ידוע הוא, שבדורות הראשונים היו קוראים את התורה עם תרגומה בלשון ארמית אחר כל פסוק ופסוק^ב, כדי שיוכל הקהל להבין את הקריאה. וכך היה המנהג עד הזמן שהיהודים בקהילות אשכנז עוד לא דברו ולא הבינו את השפה הזאת. אבל, כיון שכך היה המנהג, לא רצו הרבנים המנהיגים לעקור את התרגום בכללו. ולכן היו אומרים אותה בשבתות וימים טובים מיוחדים. אך, כדי שלא יטעו הקהל,

(א) הפירוש הזה נדפס כמה פעמים ביחד עם תיקון ליל שבועות. והוא ג"כ בסיס לכמה פירושים חדשים שנדפסו במשך השנים הן בלשון הקודש, הן בשפות אחרות. (ב) כבר ראיתי שאין בידי לחעמיק עד כל מקור שהביא המתבר זצ"ל. אבל במקום שאין איש וכו' שמתני בלבי להיכנס בעבודה זו. וכמ"ש דוד המע"ה „שגיאות מי יבין“, כאשר ימצא איזה פרט שאינו נכון, בקשתי מהקוראים שיפנו אלי. ובעז"ה במהדורא הבאה אתקן אותה. (ג) בפירש"י מביא פשוטיו של רבי מאיר בכמה מקומות. (ד) מי שיעיין בחומשים עתיקים יראה, שאין זה התרגום אונקלוס שבידינו, אלא תרגום קצת אחר.

ויאמרו שרשארין להפסיק באמצע הקריאה, חיברו החזנים הפייטנים פיוטים יפים ונוראים על הענין של אותה קריאה או על גדלות הקב"ה והתורה. וכן הפיוט "אקדמות" הוא רשות למתרגם את קריאת התורה — וכך כתוב בכ"י ישנים (עיין בעמודים 24-25).

פירוק החיים של המחבר דצ"ל

מזהר"ר שלמה יאנאווסקי נולד בעיר זעלווא, פלך הוראדנא, בשנת ת"ר לערך. בימי חורפו למד בבית המדרש בעירו, והיה נודע כלמדן מופלג ומתמיד בתורה. אחר פטירת אביו ר' חיים חייקיל, שהיה גביר שעסק במשא ומתן, נפל על ר' שלמה העול לפרנס את משפחתו. ע"כ, עזב את כותלי בית המדרש והשתקע במסחר בווארשא וכפיעטרכוב, שני ערים גדולות בפולין. בזמן ההוא, היה ר' שלמה גביר ומפורסם כבעל צדקה ונדיב לב. אבל אחר זמן מה, היה לו מפלה כספית, וראה שלא יצליח עוד במשא ומתן, וגם אבד כמעט כל נכסיו ונשרף ביתו הגדול, שהיה לו בירושה מאביו. ממה שנשאר לו, קנה שדה עם שוורים, והשכיר פועלים לעבוד את האדמה. אף על פי כן, לא היה לו הצלחה גם בזה. ואז, חזר ר' שלמה לערים הגדולות כדי לדרוש בבתי כנסיות מדי שבת בשבתו, ובזה זכה להמשיך את לב בני ישראל לאהבת השי"ת ולתורתו.

באותו תקופה, כשהוא דורש לפני הקהל בווארשא, בהתקרב חג השבועות, בקשו ממנו לפרש את הפיוט אקדמות. בתוך כך, שמע קול הפייטן, שמבקש ממנו לפרש גם את מגילת רות והפיוט יציב פתגם. ובכן, בשנת תרנ"ח הוציא לאור ספרו הראשון בשם "זאת נחמתי", שהוא פירוש על מגילת רות, עם פירוש ארוך על הפיוט אקדמות ופירוש על יציב פתגם. בספר זה וברוב ספריו שחיבר ר' שלמה, החתים את שמו על דף השער "מאתי לב נשבר ונדכה שלמה ב"ר חיים חייקיל יאנאווסקי". לאחר מכן, חיבר פירוש נאה על מגילת שיר-השירים בשם "גן בשמים", ונלווה אליו פירוש הגר"א. ומתוך שמנהג העולם לומר שיר-השירים בערכי שבתות, חיבר ר' שלמה פירוש ארוך ונפלא על קבלת שבת, וגם כן הוציא לאור פירוש על תפלת מנחה לערב שבת.

אע"פ שפירשו על הפיוט אקדמות מצא חן בעיני כל קורא, אך הוא היה קצת ארוך להמון העם, ורבים בקשו ממנו להוציא לאור פירוש אחר, קצר מאד. ובשנת תרס"ג הביא ר' שלמה לבית הדפוס את ספרו "קנין טוב", עם מאמר על

(ה) עיי' נוסח מצבתו. אך במפקד הקיסר הרוסי נרשם שר' שלמה נולד בשנת תר"ד.

קבלת התורה וחשיבת ישראל. וספר זה כמו רוב ספריו נדפסו פעם אחר פעם, הן בחייו הן לאחר פטירתו.

אחר כעשר שנים, שר' שלמה היה הולך ודורש לפני העם ומוצא לאור ספריו במדינת פולין, נאלץ לעזוב את ארץ מולדתו, מפני שבניו לא רצו להתגייס בצבא של הקיסר הרוסי. ומשום זה, נקנס ר' שלמה בכסף רב, אשר לא היה ביכולתו לשלם. בשנת תרע"א, נסע ר' שלמה לאמעריקא והגיע לבאָסטאָן, ושם התגורר בעיר טשעלסי במדינת מאַסאַטשוסעטס, למשך שנתיים.

כשהתגורר בטשעלסי, הביא ר' שלמה פירושו על עקידת יצחק. וזה היה הספר היחיד מספריו שנדפס בארה"ב. בתרגום לידיש שכתב ר' שלמה על ספר זה, ניכר הגייתו והניב שלו, שהיה בעיקר ליטאי עם קצת תערובות של היידיש הפולני וגם מלות שונות משפת אנגלית. מעניין שבספר זה לא נרשם שם המדפיס ומקום הדפסתו. ובכלל, נפלו בספר זה כמה שגיאות, שלא כדרך מדפיסי ספרי קודש המנוסים, כמו בווארשא ובפיעטרקוב.

במשך השנים תרע"ג-תר"פ, שהה ר' שלמה בפולין, ובתוכם היו ג"כ שנות מלחמת העולם הראשונה. בזמן הזה סידר את חיבורו הגדול, סידור "תפלת ישראל" עם פירושו דברי שלמה, שכולל כל התפלות, עם ביאורו הנפלא בלשון הקודש, וגם תרגומו בשפת יידיש.

בשנת תר"פ, נסע ר' שלמה עוד הפעם לאמעריקא, והתגורר בבאָסטאָן ובנוא־יאָרק. ובשנת תרפ"א יצאו לאור בפולין הסידור וסדר הגדה של פסח עם פירושו "דברי שלמה".

כמו כל איש ישראל המאמין בה', לא רצה ר' שלמה להסתלק מן העולם הזה, רק בארצנו הקדושה. ולכן, עלה לארץ ישראל בשנת תרפ"ה. ושם, בעיה"ק ירושלים בשנת תרפ"ו, הוציא לאור ספר "לקח טוב", שכולל שלשה עשר מאמרים על פסוקים וענינים שונים. אחר כך נסע לתל-אביב, שהיתה אז עיר צעירה, ושם התיישב במושב זקנים עם עוד זקני עם ישראל. בט"ז אלול שנת תרפ"ט, עלתה נשמתו הטהורה השמימה, ונקבר בבית-עלמין הישן בתל-אביב (טרומפלדור), זי"ע.

אודות הפירוש בשפת יידיש

בחיינו, הביא מו"ה שלמה יאנאָווסקי לבית הרפוס רובא דרובא מפירושו עם תרגום בשפת יידיש בסגנון המיוחד לו, וכך נדפסו. הכתיב שבשפת היידיש לא היה באופן ובסדר מאוחד, והמדפיסים עשו מה שהם הבינו לעשות. בפירושו על פרשת העקרה שנדפס באמעריקא, העתיק המדפיס כל האותיות כפי שכתב המחבר, כמדומה לי בלי שינוי. אך, כדי שלא יהיה שום בלבול בענין הכתיב, בחרתי להדפיס את כל הפירוש 'עברייטיש' בכתיב שהוא מבוסס על מסורתנו הקדושה של יוצאי אשכנז. ויש בזה תועלת רבה, שהוא מבדיל היטב בין תנועה לתנועה מהכתיב שנמצא בשימוש כיום, שהוא מבוסס על מה שיסדו המשכילים לפני כמאתיים שנה. ובכדי לעזור את הקורא, שמתי הנקודות כפי שאני אסביר בהקדמתי בשפת יידיש (עיין לקמן, עמוד 9).

הכתיב הזה אינו המצאה שלי, כי הציגו ד"ר שלמה אשר בירנבוים ע"ה (הוא היה בלשן ומומחה בשפת יידיש וגם איש ירא שמים) למורות בתי ספר 'בית יעקב' בפולין בקיץ שנת תר"ץ, וקבלו מנהיגי המוסד בפולין על עצמם להדפיס ספריהם וגם את הכתב עת בית יעקב זשורנאל בכתיב המסורתי הזה. וחתמה את הקול-קורא לתמוך בזה, המייסדת של בתי ספר לבנות ישראל עצמה, מרת שרה שענירער ע"ה, וגם חתמו עליה המנהל הסמינריון ר' יהודה לייב ארלעאן הי"ד והעסקן החרדי ר' אלכסנדר זושא פרידמאן הי"ד, ועוד אחרים. ויהודים ויהודיות בפולין, וגם בארצות אחרות, התחילו לכתוב בכתיב הזה, ובפרט התלמידות של 'בית יעקב', שלמדו כל לימודיהן בספרים שנכתבו בכתיב הזה. לגבי הכתיב הזה העיד ר' יוסף פרידנזאן ע"ה (אביו ר' אליעזר גרשון הי"ד היה העורך של הבית יעקב זשורנאל) בכתב העת שלו דאס אידישע ווארט (טבת-שבט תש"ן), שהוא היה מהאוצרות הגדולות, שנאבדו בחורבן קהילות היהודים בפולין ושאר ארצות בשנות תרצ"ט-תש"ה. ורק מפני איזה מניעות טכניות, לא הצליחו להוציאו לפועל לאחר מלחמת העולם השנייה. אבל היום, אין שום מניעה להתחיל מחדש, לכתוב ולהדפיס בכתיב החשוב הזה.

(ו) איזה אותיות שמשמשות לאיזה תנועות. (ז) לדוגמא: 'עקומען' או אפילו בכפל האותיות 'עקומען', במקום 'גיקומין' שהיתה המסורה בין האשכנזים עד ימי המשכילים. (ח) הדפוס "בית יעקב" בלאָדזש הוציא ספרים של כמה סוגים: ספרים ללמוד קריאה, סיפורים, יחדות וגם ספרים בענין הרעיון של אגודת ישראל ובית יעקב. (ט) נ"ל, כיוון שבשנות הזעם לא חסו בני ישראל על הכתב אלא על החיות, וג"כ מפני שרצחו רבי רבבות מיהודי פולין, נעשה הכתיב כאילו נשכח. ולכן לאחר המלחמה, לא הקדים רעיון זו בתוך העתונים, ורק ד"ר בירנבוים עצמו ויחידי סגולה המשיכו לכתוב בזה הכתיב.

שינויי הנוסחאות

כשהתחלתי לסדר את הפיוט עם פירושו ביחד, שמתי לבי לדעת ולהבין את ההיסטוריה שלו. עיינתי בכמה כתבי יד עתיקים שהפיוט נמצא בהם. וראיתי שיש הרבה נוסחאות, וכמה מהם נפרדים מהנוסחאות שמקובלים בזמננו. ולכן הבנתי שאינו נכון להדפיס את הפיוט בנוסח אחד, ולהתעלם מהנוסחאות הישנים, שיתכן שיש בהם מהנוסח המקורי. בגלל זה נסיתי לערוך את הנוסח על פי השוואת כתבי היד עם המחזורים שנדפסו במשך השנים (וכפרט המחזור הנודע שחיבר החכם המדקדק ר' וואלף היידנהיים ז"ל, שמקובל ברוב קהילות המערב אירופה). וכיוון שבכל דבר מחלוקת נצטוינו מן התורה ללכת אחר הרוב, שנאמר (שמות כג, ג) אחרי רבים להטות, לכן עשיתי נוסח שיסודו בכ"י ישנים, וכולם נרשמו באופן קצר בתוך הספר באות או בראשי-תיבות. בכל זאת, אין לנו לשנות את הנוסח שבידינו, וכל קהילה וקהילה צריך ללכת אחר הנוסח המקובל בידיה.

מורה דרך של הקיצורים בשינויי הנוסחאות

ברוב דפוסים — פירושו שמצאתי נוסח זה ברובא דרובא מהמחזורים שבדקתי.
 בכמה דפוסים — פירושו שמצאתי זה רק במחזורים שונים, ולא ברובם.
 בכמה כ"י — פירושו, מצאתי נוסח זה באותו מספר של כתבי היד. אך משום סיבות מעשיות, הייתי צריך לברור אחד מהם להדפיס.
 ברוב כ"י — פשוטו כמשמעו.

הקיצור	שנת הכתיבה	הקיצור	שנת הכתיבה
ב'	שנת ס' לפ"ק לערך.	פ"ב	מתוך הר"נ שנים הראשונות של האלף הששי.
ב"א	שנת י"ח לאלף הששי.	ק'	מתוך הב' או הג' מאות שנים הראשונות של האלף הששי.
ב"ב	שנת צ"ד לאלף הששי.	ר'	מתוך המאה שנה הראשונות של האלף הששי.
ג"ח	מתוך החמשים שנים לאחר שנת נ"ג לפ"ק.	רו"ה	המחזור הנודע שחיבר החכם ר' וואלף היידנהיים ז"ל, שנת תקצ"ב לפ"ק.
ד'	שנת ו' לפ"ק לערך.		
ו'	שנת ל"ב לפ"ק.		
פ"א	מתוך הק"נ שנים הראשונות של האלף הששי.		

[רשימה מלאה עם פרטים נוספים של כתבי היד תמצא לאחר ההקדמה בשפת יידיש.]

